

This article analyzes the negative influence of destructive emotions of anger, fear and aversion on the distortion of objectively perceived stimuli of the surrounding reality. The model of the chain restriction of conscious perception covers: sensory thresholds of sensations, selective attention, emotional background. The main points of the distortion of the objectivity of reality in the process of its perception and reproduction are the physiological features of sensory analyzers to perceive stimuli, the volume of attention and filtration of significant stimuli, as well as the emotional background.

Key words: range of perception, "bottleneck" of attention, emotions, subjectivity of perception, psychological acceptability.

Отримано: 18.01.2017 р.

УДК 159.923.5

А.В. Перепелиця

ПОРУШЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПІД ВПЛИВОМ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

*А.В. Перепелиця. **Порушення формування дитячої особистості під впливом сімейного насильства.** Статтю присвячено аналізу проблеми насильства в сім'ї та можливих психічних порушень розвитку дитини. Окреслено особливості фізичного насильства як психотравмуючого фактора. Визначено недостатність статистичних даних та наукових досліджень, пов'язаних з оцінкою програм для виявлення й профілактики насильства в сім'ї. Охарактеризовано поняття фізичного та психологічного насильства. Встановлено, що фізичне насильство негативно впливає на формування особистості, а порушення, які виникають після, зачіпають усі рівні людського функціонування та призводять до стійких особистісних змін, які перешкоджають здатності дитини реалізувати себе в майбутньому. Представлено рекомендації щодо поліпшення критичної ситуації в країні стосовно насильства над дітьми в сім'ї.*

Ключові слова: дитина, сім'я, особистість, фізичне насильство, психологічне насильство, психологічна допомога.

*А.В. Перепелиця. **Нарушение формирования детской личности под влиянием семейного насилия.** Статья посвящена анализу проблемы насилия в семье и возможных психических нарушений развития ребёнка. Определены особенности физического насилия как психотравмирующего фактора. Определена недостаточность статистических данных и научных исследований, связанных с оценкой программ для выявления и профилактики насилия в семье. Охарактеризованы понятия физического и психологического насилия. Установлено, что физическое насилие негативно влияет на формирование личности, а нарушения, возникающие после, затрагивают все уровни человеческого функционирования и приводят к стойким личностным изменениям, которые препятствуют способности ребенка реализовать себя в будущем. Представлены рекомендации по улучшению критической ситуации в стране относительно насилия над детьми в семье.*

Ключевые слова: ребёнок, семья, личность, физическое насилие, психологическое насилие, психологическая помощь.

Постановка проблеми. Діти, як найбільш незахищена й вразлива соціальна група, часто стають жертвами фізичного, сексуального, емоційного насильства. Порушення, які виникають після насильства, зачіпають усі рівні людського функціонування й призводять до стійких особистісних змін, які перешкоджають здатності дитини реалізувати себе в майбутньому. За даними ООН, від свавілля батьків щорічно страждає близько 2 млн. дітей віком до 14 років. Кожен десятий із них гине, а 2 тис. закінчують життя самогубством (ООН, Центр із соціального розвитку й гуманітарних питань, 1998).

Проблема психотравмуючого впливу насильства на дитину настільки складна й актуальна, що її необхідно розглянути окремо. Вона має не тільки психологічний, але також соціальний та юридичний аспекти, проте в Україні її вивченню поки не приділяється достатньої уваги. Наслідком цього є майже повна відсутність психологічних досліджень та кваліфікованих фахівців, здатних працювати в сфері психологічної реабілітації таких дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сімейним проблемам дослідники завжди надавали великого значення. Питання насильства над дітьми в сім'ї знайшли відбиток у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як В. Абабков, Л. Алексєєва, Н. Асанова, Н. Зинов'єва, Е. Ейдемільер, Н. Михайлова, Ю. Платонов, Н. Платонова, Т. Шульга, В. Юстицькіс, Р. Барр, Р. Геллес, Р. Гілл, Дж. Кантор, Г. Кемп, Ф. Сільверман, Б. Стіл, М. Штраус та інші. Вивченням проблеми психологічної травматизації дітей займалися В. Васильєв, Е. Лазебна, А. Міллер, М. Падун, Н. Платонова, М. Решетніков, Н. Синягіна, Н. Тарабріна, К. Флейк-Хобсон, О. Фрейд та інші.

Найбільш розповсюдженою формою травматизації особистості є насильство в сім'ї. Це соціальне явище після опублікування Г. Кемпом і його колегами в журналі Американської медичної асоціації статті "Синдром дитини, яку б'ють" (1962) уперше в світі було визнано проблемою національного масштабу [8, с. 17-24].

Аналіз літератури дозволив зробити висновок, що кількість наукових досліджень цього питання неухильно зростала в європейських країнах і особливо в США. Наприклад, співробітники лабораторії досліджень сім'ї університету Нью-Гемпширу опублікували понад 250 статей і 30 книг на тему домашнього насильства в період 1974-1991 рр. З 1976 по 1987 рр. з'явилося сім нових наукових журналів, присвячених проблемі насильства в сім'ї [11, с. 211-214].

Незважаючи на вищесказане, Р. Джіллес, великий фахівець щодо проблеми домашнього насильства, заявляє про те, що сьогодні система охорони дитинства в США знаходиться в кризовому становищі [6, с. 8]. Так, близько 50% дітей, які загинули від рук своїх батьків або осіб, які про них дбали, було вбито вже після того, як вони стали об'єктом уваги

служб охорони дитинства. Крім того, щодо щонайменше 25 таких служб у різних штатах США заведено судові справи за неналежне виконання ними своїх обов'язків [9]. Можливі причини цієї кризи найчастіше пов'язують із тим, що, по-перше, наявного фінансування недостатньо для підтримки всієї системи охорони дитинства. По-друге, в міру залучення до проблеми суспільної уваги відчувається гостра необхідність у розширенні штату співробітників, здатних своєчасно й адекватно реагувати на всі інциденти насильства. По-третє, необхідно вирішувати питання про адекватну кваліфікацію співробітників. На сьогодні підготовка таких фахівців недостатня. Нарешті, ефективне функціонування системи охорони дитинства обмежене нормами сучасного законодавства та дією/бездіяльністю суддів. Річ у тому, що закон вимагає від суддів максимальних зусиль із збереження родини в будь-якому разі, навіть всупереч рекомендаціям фахівців з охорони дитинства. Р. Джіллес вважає, що найважливіша причина кризи – недостатнє наукове дослідження практичних методів подолання домашнього насильства [6, с. 10-11].

В Україні соціально-правовий захист дітей здійснюється відповідно до Конвенції ООН про права дитини, Сімейного кодексу України, Законів України "Про охорону дитинства", "Про попередження насильства в сім'ї", "Про органи і служби для дітей та спеціальні установи для дітей", "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування", "Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей", Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення, затвердженого спільним наказом Держкомітету сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України.

Однак спостерігається критична ситуація, подібна до ситуації в США. Адже навіть за наявності законів, програм, соціальних служб статистичні дані про жертви домашнього насильства, на жаль, дуже туманні. Дослідження здебільшого проводяться на нерепрезентативних клінічних вибірках, де респондентами найчастіше виступають жінки, які звернулися в кризові центри, за телефонами довіри та ін.

Брак таких досліджень може також пояснюватися особливостями взаємин між науковцями й практиками. Якщо група практиків представлена нефахівцями (наприклад, захисниками прав дітей або соціальними працівниками), то вони будуть більше чинити опір дослідженням і розумінню результатів, які не збігаються з їхніми власними уявленнями, ніж, наприклад, група професіоналів. М. Страус відзначає, що результати, отримані відомими науковцями або цілими інститутами, частіше дискредитуються з боку представників домінантного соціального руху, ніж отримані менш відомими дослідниками [11, с. 230-31].

Мета статті – теоретичний аналіз наукової літератури щодо проблеми насильства над дітьми в сім'ї.

Виклад основного матеріалу й результатів дослідження. Насильство та жорстоке поводження з дітьми, на жаль, стали для сучасного українського суспільства звичними явищами. Неодноразово трапляються випадки, коли замовчується не лише факт самого насильства, а й приховується його наслідки.

Неефективність діяльності низки соціальних інститутів щодо подолання насильства в сім'ї може бути пояснена тим, що насильство над членами сім'ї не завжди вважається кримінальною поведінкою з огляду на певні імпліцитні культурні норми [10, с. 21-22]. Різниця між фізичним насильством і фізичним покаранням існує швидше в суспільній свідомості, ніж у реальному житті. Коли говорять про насильство, формується зазвичай образ батька-монстра, алкоголіка або психічнохворого, який отримує задоволення від страждань дитини. Коли ж говорять про фізичні покарання, здебільшого мають на увазі звичайних батьків, які турбуються про долю своєї дитини. До того ж багатьом здається цілком допустимим покарання дитини за провини ременем, побиття різними предметами, які випадково опинилися під рукою, потиличники, стусани. Хоча відповідно до статті 150 Сімейного кодексу батьки, зокрема, зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, а також поважати її. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, фізичні покарання та застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Застосування рівних стандартів до злочину в сім'ї та поза нею ускладнене наявністю суперечливих і конфліктних інтересів держави щодо сім'ї. Нормативна невизначеність виражається тут у тому, що крім соціальних і легітимних механізмів, які пов'язують членів сім'ї одне з одним, існують і норми, що виправдовують певний рівень жорстокої та насильницької поведінки між членами сім'ї [7, с. 475]. Ці норми допускають фізичне покарання дітей, а також відкрите вираження почуттів (навіть і ворожих), які члени сім'ї відчувають одне до одного. Так, наприклад, в офісі, установі або на підприємстві егоїстичність, грубість і некомпетентність співробітника не дають іншим права його вдарити. Якщо ж подібне відбувається в родині, то насильство сприймається як допустиме, а нерідко – і як необхідне [12, с. 184]. Нормативна невизначеність характерна і для інших кримінальних вчинків, скоєних у сім'ї, наприклад, злочинів проти власності. Покарання за крадіжку, вчинену дитиною всередині сім'ї (наприклад, у батьків), і за таку крадіжку, вчинену щодо сторонньої людини, найчастіше сильно відрізняються. Якщо до сім'ї, де скоєно злочин, застосувати норми, що діють за її межами, можуть виникнути непередбачені про-

блеми. Зокрема важко очікувати від поліції та судів як повного розуміння унікальних обставин кожної родини, так і дій в інтересах людини (сім'ї в цілому), яка скоїла злочин.

Основна проблема при дослідженні питань насильницької злочинності та кримінального насильства полягає в тому, що нема однозначного розуміння, по-перше, яку злочинність вважати насильницькою, які злочини відносити до цієї групи, і по-друге, реєстрація яких видів злочинів забезпечує репрезентативність висновку про стан насильницької злочинності взагалі.

У психологічній науковій літературі також не існує єдиного визначення. Наприклад, на думку Н. Платонової, під "насильство" підпадає будь-який вчинений акт, який може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю людини [4]. А роботи Н. Тарабріно вказують, що найчастіше жертвами насильства стають діти, які виховуються в умовах жорстких взаємин у сім'ї, в умовах емоційного відторгнення, які не отримують достатнього догляду та емоційного тепла, вуличні діти [5].

Сімейне насильство – це ситуації, що постійно повторюються, коли один із членів сім'ї контролює або намагається повністю підпорядкувати іншого. Існують різні класифікації видів насильства над дитиною. Але найбільше поширення отримала класифікація, запропонована М. Асановою. Вона виділяє 4 основні типи насильства:

- фізичне насильство – будь-яке невіпадкове нанесення пошкодження дитині батьками чи опікунами;
- психологічне насильство – хронічні патерни поведінки: приниження, зневага до дитини, знущання над дитиною;
- зневага – хронічна нездатність батьків або особи, що їх замінює, забезпечити основні потреби дитини в їжі, одязі, освіті, захисті;
- сексуальне насильство – використання дитини іншою особою для отримання сексуального задоволення [1].

У літературі описано різні сучасні теорії, які намагаються пояснити причини виникнення насильства над дітьми в сім'ї. Існує декілька поглядів на цю проблему:

- соціологічний підхід пояснює ризик виникнення феномена насильства над дітьми впливом соціокультурних факторів. До таких факторів належать стереотипи сімейних взаємин, засвоєні ще в дитинстві, побутові та матеріальні умови сім'ї;
- психіатричний (медичний) підхід розглядає насильство над дітьми як наслідок патологічних змін у психіці батьків, деградації, алкоголізації;
- соціально-психологічний підхід пояснює жорстокість дорослих їхнім особистісним досвідом, їхнім "травмованим" дитинством [3].

Автори, що належать до психологічної теорії, переконані в тому, що дитина сама створює передумови для жорстокого поводження, і обгрун-

товують концепцію поганого поводження як кінцевого результату деструктивних дитячо-батьківських взаємин.

На цьому тлі логічним видається твердження деяких зарубіжних науковців (Р. Джіллес, М. Страус) про відсутність єдиної теорії, здатної повністю пояснити витоки й причини домашнього насильства, оскільки фахівці виходять із власних професійних переконань. Тому насильство можна трактувати як багатоаспектне явище, породжене взаємодією: а) особистісних особливостей батьків і дитини; б) внутрішньо-сімейних процесів; в) соціально-економічних умов.

Здебільшого фізичне насильство, пов'язане з психологічною травмою (психічна травма, або психотравма), – це шкода, завдана психічному здоров'ю людини внаслідок інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища чи гостроемоційних стресових дій інших людей на її психіку [2, с. 19-46]. У вивченні психологічної травми важливе місце посідає поняття про патогенну ситуацію як сукупність факторів, які безпосередньо обумовлюють психотравмуючі переживання. На думку Е. Еріксона, життя в неприємній життєвій атмосфері – це патогенний фактор. Провідна роль сім'ї у виникненні патогенних ситуацій та психотравмуючих переживань визначається низкою обставин:

- провідною роллю сімейних взаємин у системі стосунків особистості: події в сім'ї набагато більшою мірою "беруться близько до серця", ніж аналогічні події в сфері трудової діяльності, сусідських взаємин;

- залежністю всіх сфер сімейних взаємин одна від одної: сфери домашнього господарства, дозвілля, емоційних і сексуально-еротичних взаємин тісно взаємозв'язані, і спроби внести зміни в одну сферу сімейних взаємин викликають "ланцюгову реакцію" змін у всіх інших сферах. Через цю особливість важче уникнути сімейної травми;

- особливою відвертістю, а отже, вразливістю члена сім'ї стосовно різних внутрішньосімейних впливів, навіть і травмуючих: у сім'ї індивід більш відкритий для впливу з боку інших членів родини, а його слабкості й недоліки виявляються більшою мірою [3].

До найбільш розповсюджених форм насильства над дітьми належить фізичне насильство.

Наслідки фізичного насильства в сім'ї можуть бути найрізноманітнішими: від незначних, які практично не впливають на розвиток особистості, до грубих порушень, включно з психопатологією, саморуйнівною й асоціальною поведінкою. Це визначається багатьма факторами, зокрема особливостями дитини, її віком, характером стосунків із батьком, силою й способом покарань.

Як зазначають Н. Платонова, Ю. Платонов, вплив фізичного насильства на психічний стан дитини визначається віком дитини, рівнем її

розвитку, особистісними особливостями, тривалістю насильницьких дій, ставленням насильника до дитини, повторюваністю травматичної події [4].

На думку Г. Сухарєвої, формування певного типу аномального розвитку визначається не тільки якістю, важкістю й поширеністю шкідливої дії, але й здебільшого тією стадією онтогенезу, під час якої відбувся травматичний вплив. Якщо дитина зазнала травми на ранньому етапі онтогенезу, то в такому разі спостерігається найбільш важкі аномалії розвитку.

У дитячому віці прямими психологічними наслідками насильства виступають виражені негативні емоції: страх, тривога, розгубленість, занепокоєння, біль, сором, образа, ненависть, приниження, відчуття провини.

Пролонговані наслідки переважно виражаються в затримці психофізичного розвитку, появі різної неврозподібної симптоматики: розладів сну, апетиту, енурезу, енкопрезу.

У дитини, що піддалася насильству у віці від 3 до 6 років, може спостерігатися така симптоматика: примирення з тим, що трапилося, відсутність опору, пасивна реакція на біль, негативізм, брехливість, схильність до підпалів та крадіжок.

У молодшому шкільному віці у дітей спостерігається прагнення приховати причину пошкоджень і травм, відчуття самотності, відсутність друзів, страх перед поверненням додому після школи.

У підлітковому віці особи, що піддалися фізичному насильству, можуть бути жорстокими з іншими, проявляти виразні протестні реакції на покарання батьків: втечі з дому, пошук підтримки в асоціальних компаніях, іноді проявляють суїцидальну поведінку. Особливо небезпечним виступає періодичність та неодноразовість фізичного насильства над дитиною, адже здебільшого, чим старшою стає дитина, тим частішають випадки насильства.

Досить часто дівчата, які вирости в сім'ях, де практикувалися фізичні покарання з боку батьків, знаходять собі партнерів, які схильні вирішувати проблеми застосуванням фізичної сили. Насильство має тенденцію відтворюватися в наступних поколіннях, нерідко набуваючи більш грубих форм.

Основними наслідками фізичного насильства для дітей є зниження здатності до самовираження, відсутність довіри до людей, депресії, підвищена агресивність, тривожність, невміння співпереживати, занижена самооцінка, низький соціальний статус, пристрасть до алкоголю, наркотиків.

Крім того, занедбані, емоційно депривовані діти часто прагнуть привернути до себе увагу в будь-який спосіб аж до зухвалої, ексцентричної поведінки.

Дорослі колишні жертви домашнього насильства на роки занурюються в депресію, часто не усвідомлюючи свого стану, а тільки дивуючись, чому вони нічому не радіють, чому не вдається кар'єра, не приваб-

лює спілкування з людьми, навіть із цікавими чи вродливими. Нарешті, наслідками пережитої травми може стати не тільки агресивність, про що говорилось вище, але й надмірна пасивність, відсутність здатності до самозахисту, віктимність.

Отже, фізичне насильство негативно впливає на формування особистості на подальших етапах її розвитку, викликає важкі психологічні травми та чинить негативний вплив на особистість дитини, що перешкоджає їй реалізувати себе соціально, професійно та особистісно.

Як правило, дитина-жертва страждає одночасно від кількох форм насильства. Наприклад, фізичне насильство здебільшого поєднується з психологічним. Під психологічним насильством розуміють такі хронічні патерни поведінки, як приниження, образа, знущання й висміювання дитини [5]. І. Малкіна-Пих психологічне насильство описує як постійну чи періодичну словесну образу дитини, погрози з боку батьків, опікунів, приниження її людської гідності, звинувачення в тому, в чому вона не винна, демонстрація нелюбові, ворожості до дитини. До цього виду насильства належать також постійна брехня, обман (у результаті чого дитина втрачає довіру до дорослого), а також вимоги, які не відповідають дитячим віковим можливостям [3].

Багато дослідників встановили зв'язок між психологічним насильством, якщо воно почалося в ранньому віці, й затримкою розумового розвитку дітей. Відсутність емоційної підтримки дитини, ворожа поведінка батьків порушують емоційне, когнітивне, поведінкове та фізичне функціонування дитини. Є навіть поняття "психологічна карликовість" (професор Е. Касаткіна), коли дитина, що росте в несприятливих для неї психологічних умовах, сильно відстає в рості й має затримку психічного розвитку.

Для дітей, яких батьки часто лають, грубо обзивають, характерний високий рівень агресії, наявність міжособистісних проблем і відхилень у поведінці. Такі особливості дітей заважають їхній соціальній адаптації, викликають неприйняття й навіть відкидання з боку однолітків та дорослих. Постійна критика й образи призводять до того, що дитина починає вважати, що вона гірша за всіх, що не заслуговує доброго ставлення батьків чи інших дорослих, не гідна їхньої любові. Рівень самоповаги в таких дітей значно знижений, формується низька самооцінка – так званий "комплекс неповноцінності". Такі діти, пристосовуючись до ситуації, виробляють різні способи поведінки: від схильності до самотності, надлишкової залежності й підкореності іншим до агресії й антисоціальної поведінки. Загрози та залякування, приниження з боку батьків викликають занепокоєння і страх, пригнічують самостійність дитини, здебільшого у дітей розвиваються психосоматичні хвороби.

Отже, діти, які пережили фізичне насильство, отримують і фізичні, й психологічні травми. Унаслідок травматизації діти розвиваються з пев-

ними особистісними, поведінковими, емоційними особливостями, що негативно впливають на їхнє подальше життя.

Для вирішення критичної ситуації в країні щодо насильства над дітьми в сім'ї необхідна спільна робота психологічних, педагогічних, соціальних та юридичних служб із попередження та виявлення випадків порушення прав дитини. На нашу думку, необхідні такі заходи:

- інформаційно-просвітницька робота серед населення (батьки, учні, громадськість) про наслідки проявів насильства стосовно дітей та юридичну відповідальність (виконавці – педагоги загальноосвітніх шкіл, психологи, соціальні педагоги, спеціалісти громадських та державних організацій, що працюють з дітьми, молоддю та сім'ями);

- виявлення випадків насильства в сім'ї через анкетування, бесіди, спостереження (виконавці – педагоги загальноосвітніх шкіл, психологи, соціальні педагоги);

- проведення наукових досліджень, пов'язаних з оцінкою програм для виявлення профілактики насильства в сім'ї (виконавці – психологи);

- формулювання єдиного визначення насильницької злочинності та кримінального насильства до дитини з реєстрацією переліку злочинів (виконавці – юристи).

Висновки. Отже, насильство над дітьми за своїми наслідками належить до найбільш важких психологічних травм, оскільки негативно впливає на формування особистості, а подальші порушення зачіпають усі рівні функціонування людини та призводять до стійких особистісних змін, які перешкоджають здатності дитини реалізувати себе (соціально, професійно та особистісно) в майбутньому.

Слід зазначити, що наукові дослідження проблеми насильства над дитиною в сім'ї здебільшого мають фрагментарний, несистематичний характер, а соціальну політику характеризує відсутність єдиної мети й координованих взаємодій між науковцями та практиками, законодавцями та виконавцями. Особливої уваги потребує недостатність статистичних даних та наукових досліджень, пов'язаних з оцінкою програм для виявлення й профілактики насильства в сім'ї, а також відсутність єдиної теорії, здатної повністю пояснити причини домашнього насильства, та єдиного визначення насильницької злочинності (кримінального насильства) з переліком злочинів стосовно дитини.

Список використаних джерел

1. Аносова Н.К. Руководство по предупреждению насилия над детьми / Н.К. Асанова. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 512 с.

2. Эйдемиллер Э. Семья как источник травматизации личности / Э. Эйдемиллер // Психология и психотерапия семьи. – СПб. : Питер, 2001. – С. 19-46.

3. Малкіна-Пих І. Г. Психологічна допомога в кризових ситуаціях / І. Г. Малкіна-Пих. – М. : Ексмо, 2005. – 960 с.

4. Платонова Н.М. Насиліе в семье: особенности психологической реабилитации / Н.М. Платонова, Ю.П. Платонов. – СПб. : Речь, 2004. – 225 с.

5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н.В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.

6. Gelles, R. How evaluation research can help reform and improve the child welfare system / R. Gelles // Program evaluation and family violence research / Ed. by S.K. Ward, D. Finkelhor. – New York : Haworth Press, 2000. – P. 8.

7. Kantor, G.K., Straus M.A. Response of victims and the police to assaults on wives // Straus M.A., Gelles R.G. Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families. – New Brunswick : Transaction Publishers, 1999. – P. 473-489.

8. Kempe, C.H. The battered child syndrome / C.H. Kempe, F.N. Silverman, B.F. Steele, et al. // Journal of American Medical Association. – 1962. – Vol. 181. – No. 1. – P. 17-24.

9. Schwartz, I.M., Fishman, G. Kids raised by the government / I.M. Schwartz. – Westport, CT : Praeger, 1999.

10. Straus, M.A. Conceptualization and measurement of battering: Implications for public policy / M.A. Straus // Woman battering: Policy responses / Ed. by M. Steinman. – Cincinnati, OH : Anderson Pub. Co., 1991. – P. 19-49.

11. Straus, M.A. Sociological research and social policy: The case of family violence / M.A. Straus // Sociological Forum. – 1992. – Vol. 7. – No. 2. – P. 211-237.

12. Straus, M.A. Social stress and marital violence in a national sample of American families / Straus, M.A., Gelles, R.G. // Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families. – New Brunswick : Transaction Publishers, 1999. – P. 181-203.

Список використаних джерел

1. Anosova N.K. Rukovodstvo po preduprezhdeniju nasilija nad det'mi / N.K. Anosova. – М. : VLADOS, 1997. – 512 с.

2. Jejdemiller Je. Sem'ja kak istochnik travmatizacii lichnosti / Je. Jejdemiller // Psihologija i psihoterapija sem'i. – SPb. : Piter, 2001. – S. 19-46.

3. Malkina-Pykh I. H. Psykholohichna dopomoha v kryzovykh sytuatsiyakh / I. H. Malkina-Pykh. – М. : Eksmo, 2005. – 960 с.

4. Platonova N.M. Nasilie v sem'e: osobennosti psihologicheskoy reabilitacii / N.M. Platonova, Ju.P. Platonov. – SPb. : Rech', 2004. – 225 с.

5. Tarabrina N.V. Praktikum po psihologii posttравmaticheskogo stressa / N.V. Tarabrina. – SPb. : Piter, 2001. – 272 с.

6. Gelles, R. How evaluation research can help reform and improve the child welfare system / R. Gelles // Program evaluation and family violence

research / Ed. by S.K. Ward, D. Finkelhor. – New York : Haworth Press, 2000. – R. 8.

7. Kantor, G.K., Straus M.A. Response of victims and the police to assaults on wives // Straus M.A., Gelles R.G. Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families. – New Brunswick : Transaction Publishers, 1999. – P. 473-489.

8. Kempe, C.H. The battered child syndrome / C.H. Kempe, F.N. Silverman, B.F. Steele, et al. // Journal of American Medical Association. – 1962. – Vol. 181. – No. 1. – P. 17-24.

9. Schwartz, I.M., Fishman, G. Kids raised by the government / I.M. Schwartz. – Westport, CT : Praeger, 1999.

10. Straus, M.A. Conceptualization and measurement of battering: Implications for public policy / M.A. Straus // Woman battering: Policy responses / Ed. by M. Steinman. – Cincinnati, OH : Anderson Pub. Co., 1991. – P. 19-49.

11. Straus, M.A. Sociological research and social policy: The case of family violence / M.A. Straus // Sociological Forum. – 1992. – Vol. 7. – No. 2. – P. 211-237.

12. Straus, M.A. Social stress and marital violence in a national sample of American families / Straus, M.A., Gelles, R.G. // Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families. – New Brunswick : Transaction Publishers, 1999. – R. 181-203.

A.V. Perepelytsia. Child's personality development disorders as a result of domestic violence. The article is devoted to the analysis of the problem of domestic violence and possible mental disorders of the child's development. It is outlined the features of physical violence as a psycho-traumatic factor, which negatively affects the formation of the personality. The article emphasizes that the long existence of these negative factors affects all levels of human functioning and leads to persistent personal changes that impede the child's ability to realize himself in the future. The article defines the lack of statistical data and researches related to the evaluation of programs for the detection and prevention of domestic violence. It is stated a lack of a unified theory that can fully explain the causes of domestic violence, and a single definition of violent crime (criminal violence) with a list of crimes against the child.

It is characterized the concept of physical and psychological violence. Also established that the formation of a certain type of abnormal development of the child's personality is determined not only by the quality, severity and prevalence of harmful effects, but also mainly by the stage of ontogenesis, during which traumatic influence took place. Severe cases of abnormal personality development are typical for children injured at an early stage of ontogenesis.

Recommendations on improvement of the critical situation in the country concerning violence against children in the family are presented.

Keywords: child, family, personality, physical violence, psychological violence, psychological help.

Отримано: 10.01.2018 р.